

Mijmeringen over vergankelijkheid en het “hiernumaals”

Hierbij mijn aangekondigde mijmeringen over vergankelijkheid en het “hiernumaals” (viering hoogdag van allerheiligen). Naast mijmeringen is het ook een bloemlezing geworden van verschillende teksten. Mijmeringen impliceert dat het om lossere gedachten gaat en niet om een strak logisch coherent betoog.

Laat ik beginnen met een tekst van bioloog en professor gedragsecologie Hans van Dyck in magazine nov-dec 2020 van het concertgebouw.

Leve de vergankelijkheid

Met het vorderen van de herfst peinzen we vaker over de dood. Als groen wordt geruild voor geel en bruin, lossen eiken en co hun lover. De collectieve teraardebestelling van zoveel biomassa kleedt het landschap uit en scherpt een gepast decor voor een requiem. Het besef van leven en dood zit diepgeworteld in de menselijke cultuur en natuur. De evolutie van ons vermogen tot zelfbewustzijn als een mentale doos van Pandora. Hieruit borrelde al veel creatieve fictie. Als wetenschapper zit ik in het kamp van de non-fictie. Geen sinecure, want het menselijk brein heeft van nature aanleg voor fantasie en goede verhalen, ongeacht hun waarheidsgehalte. Daarom is wetenschap zoals sport. Wie niet langer traint, ziet zijn conditie slabakken, ondanks eerdere prestaties. Het metier van bioloog suggereert dat ik me wetenschappelijk bezighoud met de levende materie. Met de Griekse ‘bios’ en ‘logos’ kom je tot ‘levensleer’. Maar voor wie iets van het biodiverse leven wil begrijpen, is de dood nooit ver weg.

Terwijl is deze tekst tik, tuimelt er een huidschilfer op het klavier. Een dood stukje van Dyck. Het gros van onze uitwendige lichaamsverpakking is dode materie. Dode cellen in dienst van levende cellen. We zijn niet eens een extreem voorbeeld. Aan een forse eik zit een ruim assortiment dode kilo’s.

Leven en dood als de twee zijden van dezelfde medaille? Ook psychologisch? Wie angstig is voor de dood is vaak ook angstig om te leven (voluit).

Als ik op vakantie ben in een ander land of streek dan bezoek ik graag de plaatselijke dorpjes. Een bezoek aan het lokale kerkje staat dan meestal ook op het menu.....en van het kerkje naar het kerkhof is maar een kleine stap. Dit hoeft trouwens niet in een vreemde streek te zijn. Deze zomer bracht ik, tijdens een fietstocht, een bezoek aan het kerkje van Hoeke en de bijbehorende begraafplaats. Dikwijls overvalt me een vorm van melancholie bij deze bezoekjes. Hier ligt de recente geschiedenis van het dorp begraven. Onvermijdelijk kom ik dan al mijmerend terecht bij mijn eigen vergankelijkheid en dood. Is de dood het finale eindpunt?

In onze westerse materialistische wereldvisie gaan de meeste wetenschappers er nog altijd vanuit dat onze gedachten (bewustzijn) geproduceerd worden door onze hersenen. Eenmaal het lichaam sterft, houdt ook het bewustzijn op. Geloven in een hiernamaals is in deze

wereldvisie dan ook niet veel meer dan een fantasierijke en imaginaire wensvoorstelling. Uiteraard is er een overduidelijk verband tussen hersenen en bewustzijn. We gaan het licht van de zon niet ontkennen. Maar wat is de aard van deze relatie? Produceren onze hersenen ons bewustzijn? Geen enkele neuroloog kan verklaren hoe een (materialistisch) elektro-biochemisch proces in de hersenen zich vertaalt in een (immateriële) persoonlijke gedachte of bewustzijn. Of bestaat het bewustzijn onafhankelijk van onze hersenen en maken onze hersenen het ervaren van dit bewustzijn mogelijk? Een beetje zoals een camera het mogelijk maakt om de foto te maken, maar niet de inhoud van de foto bepaalt? Wetenschappers die zich bezig houden met “bijna-dood-ervaringen” neigen steeds meer naar deze alternatieve kijk op de werkelijkheid. En voor alle duidelijkheid.....een paar jaar geleden heeft Pim van Lommel (cardioloog) hierover nog een artikel geschreven in de “Lancet”, toch een gezaghebbend internationaal medisch-wetenschappelijk tijdschrift. Er beweegt heel wat op dit terrein.

De meeste religies geloven in een voortbestaan na de dood. In de Christelijke kerken (en niet alleen daar) werd dit soms zelfs allesoverwegend. Het huidige aardse leven werd in functie van het hiernamaals geplaatst (hemel of hel). Het vooruitzicht van beloning in de hemel of straf in de hel werd zelfs als psychologisch drukingsmiddel gebruikt om mensen in de pas te doen lopen (wat nooit helemaal gelukt is). Niet zelden leidde dit tot een hel op aarde.

(Wat ik als kind hoorde over de hemel was dat er rijstpap gegeten wordt met gouden lepeltjes. Ik vond dit als kind zeer vreemd want ik lustte helemaal geen rijstpap...en nog altijd niet. Of het nu over rijstpap gaat of over zeventig maagden in de hemel (Islam): de wens is vaak de vader van de gedachte.....en ook voor zeventig maagden ben ik niet te vangen).

Leven na de dood wil nog niet per sé zeggen “persoonlijk leven na de dood”. Willigis Jäger (Benedictijnermonnik en zenleraar – dit voorjaar gestorven) zegt hierover :

*“Met de heilsbeloften van de religies verdringen we het feit dat ons ik een illusie is die in rook zal opgaan. **De dood van het ik is het laatste taboe dat geen enkele religie waagt aan te tasten.** Bovendien is verdringing van de ik-dood hetzelfde als verdringing van God”*

Straffe taal.....en toch valt er veel voor te zeggen. Niemand wordt met een “ik” geboren. Het “ik” (ego) is een psychologische functie die zich in de vroege kinderjaren ontwikkelt en waarop ons psychisch leven draait. We raken zeer gehecht aan dit “ego”. Angst voor de dood is dan ook angst voor het loslaten van dit “ego”. Volgens Willigis Jäger gaan we na onze dood op in het eeuwige leven van God. Dit leven kent geboorte, noch dood.

In zijn dispuut met de saduceeën (die niet in de opstanding uit de doden geloofden) laat de evangelist Marcus (12 : 26-27) Jezus zeggen :

“Wat betreft de opwekking van de doden, hebt u in het boek van Mozes in het gedeelte over de doornstruik niet gelezen dat God tegen hem zei : Ik ben de God van Abraham, de God van Isaak en de God van Jakob?” Hij is geen God van doden, maar van levenden; u dwaalt vreselijk!”

Laten we niet vergeten dat Mozes en het volk van Israël zijn weggetrokken uit Egypte een cultuur met een uitgebreide dodencultus en een “hiernamaalsgeloof”. Denken we hierbij maar aan : sarcofagen, mummies, dodenmaskers, graftombes, piramiden)

Huub Oosterhuis zegt hierover :

“Toen Israël uit Egypte trok, maakte het zich los uit deze hiernamaalsverwachtingen. Het was een uittocht uit een wereld van religieuze dromen en hemelspecificaties.(rijstpap?) Daarvoor in de plaats kwam een radicale aardse opdracht : een land te bewonen, een stad te stichten, gerechtigheid te doen van mens tot mens, niets meer en niet minder. Het was de roeping om, zo doende, geen andere zekerheid te hebben dan de naam van ‘Ik zal er zijn’. Geen beeld van hem, alleen een naam die niet wordt uitgesproken. In de loop van zijn harde geschiedenis heeft Israël het als een opluchting ervaren, dat het zijn hoop en zijn energie niet meer hoefde te richten op een gedetailleerd voorstelbaar leven-na-de-dood, maar op een onvoorstelbare God, die nu is, en met wie je nu, in wederkerige vriendschap, optrekt, leeft, in vragen en twijfels, in niet zien en toch, in vlagen van donker en licht.

“Hijzelf is in Zijn Naam : Ik zal er zijn, voor jou”

Wanneer? Nu. In alles wat je leeft, op heel de weg van dagen die je gaan moet. In jezelf, en in anderen, in goede en in kwade dagen. En morgen zal het weer nu zijn. Zal dat ooit eindigen? Komt er een einde aan Hem die gezegd heeft dat Hij nooit varen laat het werk van Zijn handen? Komt er einde aan ‘Ik zal er zijn’?

En Willigis Jäger kan hierbij aansluiten als hij zegt :

“ Wanneer ik mij op God verlaat, dan hoef ik me ook geen zorgen te maken over wat er na mijn dood gebeurt. Hij is immers die ook de grondslag van een nieuw leven zal zijn. Of er van de individualiteit die ik nu bezit iets mee overgaat, daarover hoef ik mij niet te bekommeren”

“Bespiegelingen over de tijd na mijn dood kan ik me besparen. Ik leef in het Nu van God.”

Misschien moeten we ons dus minder bezig houden met het “hiernamaals”, maar ons meer concentreren op het “hiernumaals”.

En toch. Als ik weer eens een dorpje bezoek met het kerkje en het aanpalende kerkhof dan zal mij misschien weer een melancholie overvallen. De confrontatie met de eindigheid. Wat men er ook van zegt.....wat ik er ook van geloof!

André Nuytemans

Bronnen :

Huib Oosterhuis. Vriend voor het leven. Lannoo. 2013

Willigis Jäger. Eeuwigheid in het nu. Woorden voor elke dag. Uitgeverij Asoka, 2003

Pim van Lommel. Eindeloos bewustzijn. Een wetenschappelijke visie op de bijna-dood ervaring. Uitgeverij Ten Have, 2007